

TALABALARDA REFLEKSIV QOBILIYATLARNI ANIQLASHDA A.V. KARPOVNING “SHAXSDAGI REFLEKSIYA DARAJALARINI O’RGANISH METODIKASI” DAN FOYDALANISH

Omonova Nuriya Shuhrat qizi

Navoiy davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21218272>

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda refleksiv qobiliyatlarni aniqlashda A.V. Karpov tomonidan ishlab chiqilgan “Shaxsdagi refleksiya darajalarini o’rganish metodikasi”ning diagnostik imkoniyatlari tahlil qilingan. Refleksiya shaxsning o’z faoliyati, xatti-harakatlari, his-tuyg’ulari va fikrlash jarayonlarini ongli ravishda tahlil qilish hamda baholash qobiliyati sifatida tavsiflangan. Metodikaning nazariy asoslari, tuzilishi, natijalarni baholash mezonlari hamda refleksivlikning vaziyatli, retrospektiv va perspektiv shakllarini aniqlash imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari mazkur metodikaning talabalarning refleksiv qobiliyatlarini kompleks baholashda samarali psixodiagnostik vosita ekanligini ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: refleksiya, refleksiv qobiliyat, refleksivlik, A.V. Karpov metodikasi, vaziyatli refleksiya, retrospektiv refleksiya, perspektiv refleksiya, talaba shaxsi, psixodiagnostika, o’z-o’zini anglash.

Zamonaviy ta’lim tizimida talabaning o’z faoliyatini tahlil qilishi, baholashi va takomillashtirishga bo’lgan intilishi muhim kasbiy hamda shaxsiy kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Ushbu kompetensiyalar orasida refleksiv qobiliyat alohida ahamiyatga ega bo’lib, u shaxsning o’z fikrlari, his-tuyg’ulari, qarorlari va xatti-harakatlarini anglash hamda ularni boshqarish imkonini beradi. Refleksiv qobiliyatlarning rivojlanganligi talabaning mustaqil fikrlashi, tanqidiy yondashuvi, kasbiy o’sishi va ijtimoiy moslashuvchanligini ta’minlaydi.

Talabalarda refleksiv qobiliyatlarni aniqlash maqsadida A.V. Karpov tomonidan ishlab chiqilgan “Shaxsdagi refleksiya darajalarini o’rganish metodikasi” keng qo’llaniladigan psixodiagnostik vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu metodika shaxsning refleksivlik darajasi va uning asosiy ko’rinishlarini baholash imkonini beradi.

A.V. Karpov tomonidan ishlab chiqilgan metodika refleksivlikni shaxsning o’z “Men”idan tashqariga chiqib, o’z faoliyatini, fikrlash jarayonlarini va xatti-harakatlarini tahlil qilish qobiliyati sifatida talqin etadi. Refleksiya insonning o’zini va boshqalarni anglash jarayonida muhim psixologik mexanizm bo’lib xizmat qiladi. Shaxs boshqa insonlarni idrok etar ekan, bir vaqtning o’zida o’zini ham tahlil qiladi va baholaydi.

Metodika refleksivlikni impulsiv harakatlarga qarama-qarshi bo’lgan, ongli ravishda qaror qabul qilishga asoslangan psixologik sifat sifatida tavsiflaydi. Refleksiv shaxslar har qanday faoliyatga kirishishdan oldin muammoning turli yechimlarini ko’rib chiqadi, ularning afzallik va kamchiliklarini tahlil qiladi hamda eng maqbul qarorni tanlashga harakat qiladi.

“Shaxsdagi refleksiya darajalarini o’rganish metodikasi” 27 ta savoldan iborat bo’lib, ulardan 15 tasi to’g’ri, 12 tasi esa teskari shaklda tuzilgan. Har bir savolga berilgan javoblar 1 balldan 7 ballgacha baholanadi. To’plangan ballar asosida refleksivlik darajasi aniqlanadi va natijalar uch asosiy darajada talqin qilinadi: past, o’rta va yuqori.

Metodika natijalariga ko’ra, yuqori refleksivlikka ega bo’lgan talabalar o’z faoliyatlarini chuqur tahlil qilishga moyil bo’ladilar. Ular sodir bo’layotgan voqea va hodisalarning sabablarini aniqlashga intiladi, harakatlarining oqibatlarini oldindan baholaydi hamda kelajakdagi faoliyatini

puxta rejalashtiradi. Shuningdek, bunday talabalar boshqa insonlarning hissiy holati va xatti-harakatlarini tushunishga, o'zini boshqalar o'rniga qo'ya olishga qodir bo'ladilar.

O'rta darajadagi refleksivlik talabaning ayrim vaziyatlarda o'z faoliyatini tahlil qilishi, biroq bu jarayonning muntazam xarakterga ega emasligini ko'rsatadi. Past refleksivlik esa shaxsning sodir bo'lgan voqealar, xatti-harakatlarning sabablari va oqibatlarini yetarli darajada tahlil qilmasligi bilan tavsiflanadi.

A.V. Karpov metodikasining muhim jihatlaridan biri refleksivaning uchta asosiy turini aniqlash imkoniyatini berishidir.

Vaziyatli refleksiya shaxsning ayni vaqtdagi faoliyati va xatti-harakatlarini nazorat qilishi bilan bog'liq. Bu refleksiya turi insonning o'z harakatlarini mavjud vaziyatga moslashtirish, o'z holatini baholash va zarur hollarda xulq-atvorini o'zgartirish qobiliyatini namoyon etadi. Talabalarda mazkur refleksiya turi rivojlangan bo'lsa, ular o'quv jarayonida uchraydigan muammoli vaziyatlarga moslashuvchan yondashadi va o'z faoliyatini samarali boshqara oladi.

Retrospektiv refleksiya o'tmishda sodir bo'lgan voqealarni tahlil qilishga qaratilgan. Ushbu refleksiya turi orqali shaxs o'zining avvalgi faoliyati, xatolari, muvaffaqiyatlari va motivlarini baholaydi. Talabalarda retrospektiv refleksivaning rivojlanganligi o'z tajribasidan saboq chiqarish, kamchiliklarni aniqlash va kelgusida ularni takrorlamaslik imkonini yaratadi.

Perspektiv refleksiya kelajakdagi faoliyatni rejalashtirish va bashorat qilish bilan bog'liq. Bu refleksiya turi shaxsning maqsad qo'yishi, harakatlar strategiyasini ishlab chiqishi va kutilayotgan natijalarni oldindan baholashi orqali namoyon bo'ladi. Talabalarda perspektiv refleksivaning rivojlanganligi kelajak kasbiy faoliyatini ongli ravishda rejalashtirish va muvaffaqiyatga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, A.V. Karpov metodikasi talabalarning refleksiv qobiliyatlarini ko'p qirrali tarzda baholash imkonini beradi. Metodika yordamida nafaqat refleksivlikning umumiy darajasi, balki uning tarkibiy komponentlari ham aniqlanadi.

A.V. Karpovning "Shaxsdagi refleksiya darajalarini o'rganish metodikasi" talabalarda refleksiv qobiliyatlarni aniqlashga xizmat qiluvchi ishonchli psixodiagnostik vositalardan biri hisoblanadi. Mazkur metodika yordamida refleksivlikning umumiy darajasi hamda uning vaziyatli, retrospektiv va perspektiv shakllari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari talabalarning o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va rejalashtirish qobiliyatlarini o'rganishda ushbu metodikaning yuqori diagnostik imkoniyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli metodikadan talabalarning refleksiv qobiliyatlarini tadqiq etish va rivojlantirishga qaratilgan ilmiy izlanishlarda samarali foydalanish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. – Москва: Институт психологии РАН, 2004.
2. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика её диагностики // Психологический журнал. – 2003. – № 5. – С. 45–57.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
4. Выготский Л.С. Психология развития человека. – Москва: Эксмо, 2018.
5. Семёнов И.Н. Рефлексия в организации творческого мышления. – Москва: Наука, 2000.
6. Степанов С.Ю. Рефлексивная психология и инновационное образование. – Москва: Институт психологии РАН, 2016.